

**Boekbespreking: Maniërisme in systeempsychotherapie. Reflecties over creativiteit,
inspiratie en afwijking**
Peter Lenaerts, Suzan Langenberg, Jan Olthof

Bart Leroy

Dit boek, geschreven door drie auteurs, is op zoek hoe ‘een nieuw element’ kan bijdrage aan andere betekenissen, andere keuzes.

Een houvast in dit boek is het filosofisch discours, ‘spoorzoeken’ zoals Suzan Langenberg dit noemt: “Sporen denken te vinden en weer kwijtraken en ze opnieuw gaan zoeken.” Dit idee is afgeleid van het begrip ‘la trace’ van de Franse filosoof Jacques Derrida waarmee hij de sporen bedoeld die we voor elkaar achterlaten, een vorm van aanwezige afwezigheid.

Suzan Langenberg merkt op dat binnen het filosofisch discours vanaf de jaren '60 van de twintigste eeuw meer ruimte kwam om naast de methode van het ‘Erklären’ (verklaren) het ‘Verstehen’ (verstaan, begrijpen, interpreteren) van de fenomenen centraal te stellen. En dit niet alleen in de filosofie van de sociale wetenschappen maar ook in de psychiatrie. De enorme hype die de filosoof Michel Foucault kende met zijn boek *De geschiedenis van de waanzin* vertelt hoezeer het denken zich ‘bemoeide’ met het wel en wee van de psyche. Hoe moeten we naar ‘afwijking’ kijken? was een vraag die destijds blijkbaar zinderde. Psychiatrie niet zonder anti-psychiatrie op basis van een filosofisch geïnspireerde maatschappijkritische blik.

Peter Lenaerts verkent in dit boek of ‘de afwijking’ in de vorm van onnavolgbare creativiteit inherent is aan de therapeutische dialoog. Vooral vanuit het systemisch werken zijn er heel wat mogelijkheden om creativiteit te verkennen, zo blijkt uit de talrijke voorbeelden in het boek. Peter Lenaerts verzet zich krachtig tegen de bemoeizucht van de overheid, regelgevingen en protocollen en laat zien aan de talrijke initiatieven die hij nam en nog steeds neemt dat de tendens van het ‘opgelegde keurslijf’ zijn grens heeft bereikt.

Het begrip ‘maniërisme’ wordt hier als metafoor gebruikt om een originele bijdrage te leveren voor (systeem-) psychotherapie. In het boek wordt niet echt uitgelegd waarom deze metafoor juist nuttig en zelfs onontbeerlijk is in de systeempsychotherapie. De lezer wordt verondersteld die kennis te hebben en het verschil te kunnen maken met andere vormen van therapie. Wat maakt systemisch werken nu juist zo anders? Peter Lenaerts biedt wel heel wat exploraties hoe creativiteit, het onverwachte, de weg naar verandering kan zijn, nieuwe betekenissen, nieuwe keuzes.

Jan Olthof gebruikt het begrip ‘maniërisme’ als metafoor in de narratieve systeempsychotherapie. Boeiend hoe casussen worden verteld (Jan Olthof is een echte verteller) en tegelijkertijd krijgen we weinig duiding van wat deze psychotherapiestroming is, of de meerwaarde ervan. In zijn tekst krijgen we wel inzicht hoe veranderingen worden begeleid door hem als therapeut bij verschillende cliënten maar de precieze link met de metafoor ‘maniërisme’ is onvoldoende uitgewerkt. Wat overeind blijft is dat psychotherapie bedrijven een echt vak is, waarbij creativiteit erg helpend is, je als therapeut zelf in het geding bent, je cliënten houden een spiegel voor jou als therapeut. Of nog anders gezegd, door akkoord te gaan met een idee, zonder in detail te weten waaraan men begint, treedt zowel de therapeut als de cliënt in het onvoorspelbare, ongewisse (p. 132). In de filosofie heeft volgens Langenberg François Lyotard eind jaren '70 van de vorige eeuw met name dit ongrijpbare in menselijke relaties proberen te vatten door het menselijke bij uitstek als ‘het onafgestemde’ te noemen (p. 52). En daar gaan de auteurs in hun therapeutische praktijken mee aan de slag.

Het boek krioelt van prachtige voorbeelden uit de kunstwereld, architectuur, muziek, de beeldhouwkunst en literatuur. Telkens wordt de relatie teruggevonden met de therapeut die gebaat is door de metafoor van het begrip ‘maniërisme’ te omarmen.

Peter Lenaerts neemt ons mee in een eigenzinnige keuze van kunstvormen en de originaliteit van het inbrengen van een ‘derde element’. Of het nu een lange smalle hals is bij ‘Madonna met de lange hals’ uit 1534, of een nieuwe manier van toonzetten is of een verrassend gebouw is. Een schrijver drukt het nog anders uit: “De dichter moet ernaar streven de orde, de harmonie en het evenwicht te doorbreken” (p. 91).

Suzan Langenberg gaat telkens terug naar het onderwerp: ‘Maniërisme en de reflecties over creativiteit’ en dit gaat via een wandeling door het filosofen-landschap.

Jan Olthof heeft het laatste woord. Wat is de kern van psychotherapie?

Dit boek zou ik aanraden, leerzaam wat de culturele wandeling betreft, nadenken over hoe psychotherapie kan werken. Dit boek biedt de mogelijkheid om de vaste geplogenheden en theorieën over psychotherapie even te verlaten en zoals de auteurs terecht opmerken vertrekt het vanuit vakmanschap. Een jonge psychotherapeut kan hier leren dat risico’s nemen vakmanschap kan vergroten.

Bart Leroy is Psychiater en was tot zijn recente emeritaat verbonden (van 1989 tot 2023) aan het Universitair Psychiatrisch Centrum KULeuven. Momenteel is Bart Leroy actief als ambulante werkend psychiater in Meise.